

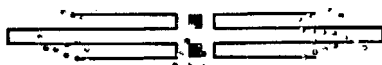
A CSALÁD

ÉS A MAGYARSÁG

IRTA:

BALÁS KÁROLY

KASSAI KIR. JOGAKADÉMIAI TANÁR

BUDAPEST

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

1908.

I.

Ha a mai társadalom küzdelmeinek ütközőpontjait vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a mai tulajdon és a mai család azok a pontok, a melyek körül az ellentétes vélemények a leghevesebben csapnak össze már is. Ezeknek az összecsapásoknak hevessége és a hozzájuk fűződő következmények nagysága és fontossága a jövőben csak erősödni fog.

Ne gondoljuk, hogy a család körül való eszmeharc kisebb jelentőségű annál, mely a tulajdon körül folyik. Sőt azt lehetne mondani, hogy a társadalmat átalakító jelentőségében életbevágóbb új stádiumok elé készülnek állítani az emberiséget azok az új irányok és eszmeáramlatok, a melyek most szabadultak fel a végből, hogy a társadalomnak a családi és nemi élet terén állítsanak új rendet, mint azok, a melyek a termelési rend átalakítását írták első sorban zászlójukra.

Az emberi agyvelő berendezése olyan, hogy az általa közvetített gondolkodási irányokban azután bizonyos szövetség-félére lépnek egymással a régi rendet támadó irányok, bármennyire nem azonosak legyenek is a kiindulás pontja s a szolgált érdekek

tekintetében, így pl. meg van bizonyos kölcsönös vonzódás a feminizmus és a szocializmus között.

A magántulajdon intézményének megdöntése évtizedek óta folyik szemeink előtt társadalmi harcaink keretében. Ezentúl pedig egy másik nem kevésbé jelentős küzdelemnek egyre köznapiasabb látványához kell majd hozzászoknunk: a család, még pedig a házasság intézményén alapuló család megostromlásához.

De a család intézménye nem olyan gyökerek nélkül való, a melyet az első ellentétes szél kitépjen a társadalom talajából. Olyan erősen él annak szükséges volta az emberiség túlnyomó többségének meggyőződésében, hogy eddig úgyszólván csak megmosolygott a társadalom minden olyan törekvést, mely azt ki akarta mozdítani helyéből. Eddig tehát nem volt szükséges a passivitás álláspontjából kimozdulni és segítségére sietni társadalmunk emez alapintézményének.

Kérdés azonban, hogy a jövőre nézve is olyan bevehetetlen vár lesz-e az emberiség gondolkodása a családra s az ahhoz fűződő szempontokra vonatkozólag.

A szocializmus példája figyelemre méltó analógiát szolgáltathat ebben a tekintetben. Addig, a meddig a szocializmus gyöngé volt s úgyszólván csak a papíron és a theoriában mozgott, feleslegesnek látszott azzal szemben a védekezés. Ma már azonban, a mikor itt van az a gyakorlatban is, a mikor a mindennapi életben érezzük annak megnyilvánulásait, a melyek magánviszonyainkba, vagyoni és jövedelmi érdekeinkbe vágnak lépten-nyomon, — épen nem gondoljuk

többé, hogy a szocializmussal szemben a teljes passivitás továbbra is megvédene bennünket. Érezzük, hogy tenni kell, hogy socialpolitikai intézményekre, szervezkedéseivel szemben ellenszervezkedésre van szükség, mert e nélkül épen nem lehetünk biztosak abban, hogy a szocializmusnak épen legszélsőbb és legdurvább irányai nem semmisítik-e meg nagy részét azoknak a társadalmi és erkölcsi értékeknek, a melyeket hosszú korszakok részletmunkájával halmozott fel az emberiség.

Ugyanígy lehetünk a család intézménye körül folyó társadalmi küzdelemmel is. Ma még erősen áll az a társadalom talajában s úgy látszik, hogy nincsen annak védelemre, megerősítő intézményekre szüksége. Ki tudja azonban, hogy a jövőben is így lesz-e még? Hiszen a támadások veszedelmes volta épen abban rejlik, hogy aláássák, erkölcsi és nemzetfenntartó funkcióiban bénítják meg a családot. Nem attól kell tartani, hogy az egészséges család intézményét gyökerestül tépi ki valamely ellenséges társadalmi irány, hanem attól, hogy ez az intézmény lassan lassan beteggé válik, funkcióit mindig kevésbé és kevésbé teljesíti jól és a közérdeket is kielégítőleg, úgy hogy végre csak azt veszi észre majd a jövő emberisége, hogy az a társadalmi intézmény, melyet a család neve alatt bír és vett át a megelőző generációktól, nem azonos többé a régi, egészséges, erkölcsi és nemzetfenntartó funkcióit teljesítő családdal. Attól lehet tartani, hogy a társadalomban lábrakapó ellentétes nézetek kikezdek, az egoizmus, élvezetvágy s az ethikailag meglazult világnézet lejáratják s tartalom nélkülivé teszik a családot, úgy hogy az érdemleges, a társa-

dalom gerincét alkotó intézmény helyett egyszerre csak egy családnak nevezett, de hivatásából, erejéből s etikai tartalmából kiforgatott paralitikus kapcsolattal áll szemben az emberiség.

A degenerált, a hivatásából és funkcióiból kiforgatott család azután, nem az a mi a régi, az életerős, a hivatását teljesítő család, hanem már gyógyításra, védelemre, megújításra van szüksége. Nem a passivitás kedvez többé ennek a beteg intézménynek, hanem a segítség, a gyógyító gondoskodás, a védelem.

De vajjon érdemes-e védeni, megmenteni az összeomlástól a család intézményét, hogyha az beteg, ha etikai és nemzetfenntartó funkcióit nem teljesíti többé?

Ezen a kérdésen fordul meg a család intézménye körüli küzdelemben való magatartás szempontja. Minek védeni egy olyan intézményt, a mely beteg s a mely rendeltetésének egyre kevésbé felel meg a gyakorlatban?

A felelet azonban szerintem csakis a következő lehet erre a kérdésre: A családot mindenáron meg kell védeni, még pedig azért, mert azt más megfelelő társadalmi intézménnyel pótolni már logikailag is lehetetlenség.

Hogyha tehát beteg a család, abban az irányban kell hatni, működni, hogy az ismét egészséggé váljon. Ha funkcióit nem teljesíti többé, oda kell hatni, hogy ismét felvegye kellő funkcionálását s hogyha a család mindinkább csak formai kötelességgé válik, arra kell törekednie a társadalomnak, hogy ez

a kötelék valóságos tartalmát és kötelességeit teljesítő működését minél inkább visszanyerje.

Mert a család intézménye nélkülözhetetlen, a társadalom s a nemzet számára, — meg kell azt védeni. És pedig annál erélyesebb védelemre van szükség, minél erősebbek a támadások, minél betegebb és züllöttebb a megvédésre szoruló intézmény.

A védelem pedig *cselekvést*, gondoskodást tételez fel. A passivitás, a semmittevés nem védelem.

Hypokrizis vagy pusztá frázis tehát az olyan álláspont, a mely hangoztatja a megvédés szükségét, de visszautasítja a *cselekvést* és a passivitás mellett érvel.

Vagy nem szorul oltalomra a család a vele szemben mindinkább fellépő támadásokkal és destruktív irányokkal szemben, s ebben az esetben napirendre kell térni és semmit sem tenni a családellenes áramlatokkal szemben. Vagy igenis oltalomra van szüksége annak, mert az egyoldalúan ellenséges befolyások minden intézménynek árthatnak, — s ebben az utóbbi esetben *cselekedni* kell és szembeszállani a család lerombolására törekvő tendenciákkal.

A ki a család jelentőségét és nélkülözhetetlen szerepét méltányolja s a ki a jelenségeket figyelemmel kísérve felismeri, hogy a család épen a legmodernebb társadalomban itt-ott mennyire a dekadencia jeleit mutatja máris, — ez csakis az utóbbi állásponton lehet.

Nagyon kényelmes a helyzete annak, a ki a történeti materializmus szemüvegén nézi az efelé problémákat, mert hiszen e szerint a viszonyokban rejlő immanens törvények alapján fog eldőlni a család

evolúciója is. Csakhogy a történelmi materializmus sohasem lehet az állam- és társadalomfenntartó politikának és törekvéseknek az iránya. A történelmi materializmus az árral úszás bölcselete. A vezetésre szánt nagy tömeg számára való doktrína az, hogy fatalistává és a neki hirdetett irány sikerében vakon bízóvá tegye a vezetendő tömeget. A vezetők azonban, — bármennyire hirdetik is a történelmi materializmusnak tanait a szükségszerű fejlődésről, — nagyon is érzik, hogy mennyire függ az ő cselekvésüktől, ügyességüktől vagy ügyetlenségüktől, élelmességüktől vagy nembánomságuktól a mozgalom sorsa.

A történelmi materializmus irányának elterjedése a lehető legkedvezőbb azokra a vezetőkre, akik nagyon is jól tudják, hogy nem azért vesznek a társadalmi mozgalmak ilyen, vagy amolyan fejlődést, mert a társadalom viszonyaiban bennrejlő törvények szerint ennek a fejlődésnek kell bekövetkeznie, — hanem azért, mert a győztes mozgalomnak érdekében annak apostolai elég erős és ügyes propagandát tudtak kifejteni.

A szocializmus elterjedésére a történelmi materializmus valóban a lehető legkedvezőbb világnézet. Mert ha az az uralkodó felfogás, hogy a szocializmus azért terjed, mert az immanens társadalmi törvények ereje s a dolgok benne rejlő rendje szerint annak általánosan el kell terjednie s uralomra kell jutnia, s ennél fogva a szocializmussal úgy sem lehet, tehát nem is kell megküzdeni, — akkor a szocializmus nagyobb ellenállás nélkül veszi be a társadalom erősségeit.

Nagy, de élelmességre valló hypokrizis és ügyes taktika van abban, hogy a míg a szocializmus a történeti materializmus nézeteit terjeszti el az elméletben s ez által a vele szemben való ellenállásra és akadályok emelésére csökkenti a kedvet és a bizalmat, — addig a gyakorlatban minden rendelkezésére álló eszközt, erőszakot és agitációt felhasznál az előbbrejutásra.

Az agitálás, a korteskedés, a demagógia, a tanok folytonos terjesztése, „a fejek szocializálása” — és nem a dolgok bennrejlő rendje viszik előre a szocializmus irányát. Terjed az, mert terjesztik és nem azért mert terjednie kell.

Igy vagyunk azokkal az irányokkal is, a melyek a család intézményét kezdik ki.

Nem a társadalmi viszonyokban rejlő szükség-szerűségtől függ a család intézményének sem a sorsa, hanem attól, hogy az idők folyamán kik tudnak nagyobb erőt, ügyességet, agitációt és buzgalmat kifejteni: azok-e a kik a család intézményét lerombolni, vagy azok, a kik azt megoltalmazni akarják.

A gondolkodásbeli irányok, az elhíttetés, a rábeszélés útján terjednek el. Az egyik ember elhíteti a másikkal a saját irányának a helyességét. (Hogy aztán az elhíttető maga is hiszi-e, az közömbös az elhívőre.) A másik elhíteti azt a harmadikkal és századikkal és így tovább, még végre a terjesztett eszme egyre szélesebb néprétegek agyvelejében barázdálja be magát. Minél indifferensebb, minél kritika nélkül valóbb a tömeg a terjesztett tanokkal szemben, annál biztosabb azok elterjedése.

A legtöbb nép rendesen azt a vallást fogadja el, a melyet a legelőször hozzája érkezett apostolok tanítanak, de sohasem fogadhat el olyan vallást a melyet neki senki sem hirdet.

A szocializmus gyors elterjedésének is egyik főoka, hogy a nagy tömeg kritika nélkül állott a vele közölt tanokkal szemben, a melyet a tömegnek annyira szája ize szerint beszélő apostolok terjesztettek. Utólag aztán igen könnyű a történeti materializmus igazolását látni elterjedettségükben s azt mondani hogy abban a társadalmi fejlődés szükségszerűségének van a főrésze s nem az agitáció munkájának. Pedig ha egy a szocializmustól különböző irányt terjesztettek volna a széles néprétegek között hasonló eréllyel, agitációval, a népnek szája ize szerint való hasonlóan sikerült modorban, — akkor bizonyára az a másik különböző irány terjedt volna el, s nem a szocializmus.

A családra s annak ethikai tartalmára vonatkozólag szintén nagy kilátásuk lehet a sikerre azoknak az ellenséges irányoknak, a melyek az egoizmusnak s a nemi ösztönnek megcsiklandozásával népszerűsítik tanaikat. Úgy az egoizmus, mint a nemi ösztön olyan erős tényező és indító ok az emberek gondolkodásában, hogy azokat nagyon is ki lehet használni a család elleni harcban és kihasználással épen ott és oly irányban lehet rést ütni és funkcionálásában megbénítani a család intézményét, a hol az az egoizmusnak és a nemi ösztönnek bizonyos korlátokat szab.

Azonban a kritikának széles körökben való felbresztése már magában véve óriási akadályt állíthat

a hirdetett iránynak terjedésével szemben. Míg ugyanis a kritika nélkül való tömeget ellentmondás nélkül hódítja meg az apostol, addig a kritikus tömegben minden egyes embernél külön kapacitálás és korteskedés szükséges.

A családot támadó, lerombolni akaró áramlatokkal szemben is első teendő a szükséges kritikának belevitele a társadalomba az illető törekvésekre és jelszavakra vonatkozólag. A jó, a helyes, az objektív vélemény csakis kellő kritika alapján forrhat ki.

A kritikának a feladata megmutatni a destruáló jelszavakkal szemben itt is, hogy ha a mai értelemben vett család intézménye árnyoldalakkal bír is, az általa betöltött társadalmi, etikai és nemzeti funkció messze felülmúlja fontosságban azokat. Ugyancsak a kritika szellemének feladata felvetni azt a kérdést is, hogy lerontása esetén mivel volna pótolható a mai család intézménye és hogy egyáltalában pótolható volna-e az más valamivel?

Ha azután a családot destruáló irányoknak és jelszavaknak terjedését, a kellő kritikának velük szemben való felkeltése lokalizálja s a pusztá jelszavak helyett a komoly argumentumokkal való hadakozásra kényszeríti úgy a támadók, mint az oltalmazók táborát, — akkor a józan logikában, a társadalmi, nemzeti és egyéni élet higgadtan leszűrt tapasztalataiban, a társadalmi, erkölcsi és nemzeti szükségletek mérlegelésében a családi intézmény nélkülözhetetlenül szükséges voltának annyi fontos bizonyítékát lehet feltalálni, hogy komoly mérlegelés és a vélemények tárgyilagos kiforrása esetén a társadalom gondolkodása, ha kivan is időnként a családi élet

egyes részleteire nézve bizonyos változásokat, — magát a család intézményét s annak lényeges funkcióit szükségeseznek és nélkülözhetetleneknek fogja tartani továbbra is.

Csakhogy abból a célból, hogy a családot illetőleg a nézetek objektíve kiforrhassanak, cselekvésre van szükség: a kritika fegyvereivel való szembezállásra az elfogult támadókkal szemben, hogy a társadalom a védelemnek s a tárgyilagos ítéletnek a szavait is meghallhassa, mert sokszor pusztán divatból is nagy elterjedést nyerhetnek igen furcsa társadalmi hitvallások, ha terjedésüket nem lokalizálta kellő kritika. A társadalomban meggyökeresedett nézetek pedig mindig számottevő hatalmat jelentenek, melynek utólagos leküzdése sokszorosan kétesebb sikerű az idejekorán való szembezállásnál.

II.

Hogy mi a család szerepe a társadalomban, ez a kérdés annyira általános, hogy arra egyszerű feleletet adni nem is lehet. *Definiálni* talán nem volna valami nehéz a család szerepét, csakhogy a definíció csupán afelé didaktikai eszköz, mely egy bizonyos szempontból magyarázza meg a definiált fogalmat.

A definíciók elsősorban bizonyos fogalmaknak megértésére szolgálnak, nem pedig funkcióiknak az áttekintésére. Már pedig, hogyha a családra vonatkozólag azt a kérdést tesszük fel, hogy mi annak a társadalmi szerepe, funkciója, akkor a család intézményének működését, hatását, az általa érintett, védett és sértett érdekeket kell áttekintenünk, hogy erre a kérdésre pozitív feleletet adhassunk.

A család szerepének, funkciójának kérdése tehát a részletek kutatását teszi szükségessé, belemerülést az élet amaz oldalainak a vizsgálatába, a kritikának és a logikai következtetéseknek belevitelét azokra a terekre, a melyeken a családi intézmény hatást fejt ki. A tudomány a társadalmi problémák terén is csak úgy tehet eleget a pozitivitás követelményeinek, ha nem csupán elvek és törvények felállításában leli

kedvét, hanem ha a részletekbe való behatolás útján is megteszi a kötelességét. Az egyes problémák ismeretének társadalmi téren való kimélyítése is, valamint objektív és elfogulatlan vélemények kiforrása csak így remélhető.

A definíciók, jelszavak és tantételek után való szolgálai indulás, a felületesség és elfogultság útjára vezet. Pedig a közvélemény igen gyakran jár ezen az utón, mert ez az út a kényelmesebb: az öntudatos objektivitásig való felemelkedéshez a tárgynak olyan mértékű átgondolása, mérlegelése szükséges, a melyhez a kellő ítélő erőt, műveltséget és elfogulatlanságot általánosságban megkövelelni nem lehet.

Ha most már a család társadalmi szerepéről akarunk véleményt kockáztatni, mindig az a kérdés merül fel elsősorban, hogy milyen szempontból értjük, nézzük és vizsgáljuk ezt a szerepet.

Igaz, hogy a valóságban csak egy és ugyanaz a család szerepel, melyet különböző szempontokból vetünk vizsgálat alá s így a szürke doktrinarizmusnak botlásába esik az, a ki például azt hiszi, hogy más családdal áll szemben a gazdasági életben, mással az erkölcsi s mással a politikai élet terén. Azonban habár úgy a politikai, mint az erkölcsi és a nemzeti téren szereplő s vizsgált család egy és ugyanaz a társadalmi intézmény, — ennek dacára egy és ugyanaz a társadalmi intézmény több különböző irányban és módon játszhatik szerepet s gyakorolhat hatást. S bármennyire igaz is, hogy a különböző szerepek és hatások azután egymással kiegészítő, keresztező vagy egymás működését bénító összefüggésben állanak az életben — ebből még sem következik, hogy azokat

a tárgyalás során összezavarjuk. Ellenkezőleg. A feladat épen az valamely társadalmi kérdés kimélyítésénél, hogy a zavaró szempontokat lehetőleg eliminálva értsük meg s a vizsgált irányban való működést s ennek alapján keressük fel az összefüggést a többivel, mert az emberi agyvelő *egyszerre* csak egy vagy kétféle ok közötti kapcsolatot tud tisztán látni nem pedig százféle közöttit. Így például a gazdasági téren egy bizonyos dolog értékéről való ítéletalkotás, melyet a bármely egyszerű gazdálkodó egyén naponta nagyon sokszor és általában elég jól elvégez, százféle oknak s megelőző körülménynek rezultánsa, melyeket tudományosan szétfejtteni a legnehezebb feladatok egyike.

Ethikai tekintetben a család szerepe szinte kimeríthetetlen, sőt annyira ethikai intézmény az, hogy egyéb szempontból nézett funkcióit is csak akkor tudja betölteni a család, ha ethikailag egészséges. Különösen népesedési, társadalompolitikai és nemzeti hivatását végezheti csak jól el az ethikailag erős család.

De hogy erre az igazságra rájövünk, annak nem az az útja, hogy valami általános jellegű tnormalizálásból induljunk ki, mert akkor az erdőtől nem látjuk a fát: a kizárólagosan erkölcsi oldalaknak vizsgálata esetén nem tudjuk azoknak jelentőségét, alapfeltételül szolgáló fontosságát egyéb tekintetekkel szemben felismerni.

Hogy az ethikai elemnek a család intézményében a jelleget, az essentiát megadó fontosságát megismerjük: oda ennek az intézménynek társadalompolitikai, nemzeti vagy népesedéspolitikai stb. szem-

pontokból való vizsgálata után jutunk el. így például csak akkor tűnik ki világosan, hogy a civilizált emberiség viszonyai közt a család, még pedig a házasság intézményével megerősített család az az egyedül logikusan elgondolható kapcsolat, mely a népesedés menetének hosszú korszakokon át tartó egyenletes irányát, egymást rövid időn belül követő s kiszámíthatatlan nagyobb szélsőségektől mentességét többé-kevésbé biztosíthatja.*) És csak ennek a most említett s mindennél nevezetesebb szempontnak a felismerése és e szempont nagyságának elegendő mérlegelése vezethet el olyan fokú átértéséhez úgy a népesedés, mint a család problémájának, hogy az ethikai elemnek társadalmi s nemzeti szempontból való fontosságát a családban igazán felismerhessük. A következtetéseknek csak ezen az útván haladva tűnik ki végül világosan, hogy nem *akármilyen* családnak, vagy házasságnak nevezett kapcsolat bírja, a népesedés terén azt a szolgálatot teljesíteni, hogy a társadalmat, vagy bizonyos nemzetet egyrészt az átlagos szociális színvonalat lesülyesztő szertelen túlnépesedés, másrészt a depopuláció okozta faji bukás szélsőségeitől megóvjon, — hanem csak az a család, amely a nagy átlagban elegendő ethikai fegyelmzettséggel bír arra, hogy eleget tegyen fajfenntartási kötelességének vagy a propagáció kellő mérsékletének.

Vegyük most már tüzetesebb vizsgálat alá a család szerepét ebből a szempontból.

Nem ide tartozó kérdés az, hogy miként fejlődött ki az ősemberek együttéléséből a jogi, társadalmi

*) L. szerzőtől. A Népesedés. (Budapest Politzer 1905.) 235 s köv. lap.

és erkölcsi szabályokkal annyira körülbástyázott mai család. Bizonyos azonban, hogy annak kijegecedett jellegét a házasság intézménye adta meg, a mely határozott és állandósított jellegű kapcsolatot léptetett az ötletszerű nemi élet helyébe. Az intézmény gerincét kétségtelenül a férfi és nő életközösségének, még pedig a nemileg is teljes közösségnek szempontja alkotja. Sok évszázadnak tapasztalatain leszűrt erős pszichológiára valló felfogása ez az egyháznak is: nullum matrimonium, nisi consummatum. Ez által válik a házasságon alapuló család a civilizált emberiség legális és rendszerinti fajfenntartó intézményévé. A házasságon kívüli propagáció a civilizált társadalomban mindig kivételes jellegű.

Abból, hogy az emberi faj tovább fennmaradásának biztosítása minden civilizált társadalomban rendszerint csak a házasság intézményével megalapított család keretén belül történhetik, világosan következik, hogy a család etikai feladatainak legjellegzetesebbike a fajfenntartás, az új nemzedék felnevelésével a társadalom folytonos megújulásának biztosítása.

A család fogalma magában rejti már a gyermekek fogalmát is. Ha valakiről azt mondjuk, hogy családja van, köznapi nyelven azt értjük alatta, hogy gyermekei vannak.

A családot megalkotó házasságoknak tehát általában véve gyermekekkel kell birniok, mert különben a társadalom folytonos megújulása ki volna zárva s mihamar kihalna az.

Mit mondjunk most már az olyan társadalmi állapotról, a hol ellentétben a normális viszonyokkal a társadalom családokban él ugyan, azonban a csa-

ládok rendszerint nem termékenyek, hanem terméketlenek?

Ebben az esetben a társadalom többsége olyan családi életet él, a melynek épen a gerincet megadó legjellegzetesebb kelléke: a fajfenntartást biztosító funkció nincsen meg. A kapcsolat elnevezése megmarad ugyan, de nincs itt meg már többé a kapcsolatnak érdemleges volta: nincsen meg a faj folytonos megújódását biztosító funkció, nincsen meg a családnak legfőbb célja: a gyermek s nincsen meg ama gazdasági, ethikai és nemzeti tekinteteknek egész sorozata, mely az új generációnak felneveléséhez s a társadalmi, gazdasági és nemzeti élet küzdősoraiba állításához fűződik.

Vagyis abban a társadalomban, a hol a házasságok terméketlensége a szabály és az ellenkező csak kivétel, a család nem család többé. Csupán névleg az, de tényleg, érdemileg nem, mert nem ad többé új generációt. Sőt ethikai-szempontról is csupán névlegesnek és nem valóságosnak nevezhetjük az ilyen steril társadalom családi kapcsolatát, mert a családnak egyik, legnevezetesebb és nélkülözhetetlenül jellegzetes ethikai tartalmát épen a gyermekekről való gondoskodás s az ehhez fűződő s az élet minden terére kiható érzések és cselekvések adják meg.

Még ennél is tovább kell mennünk abban a tekintetben, hogy mikor állunk a szó szoros értelmében, — társadalmi, nemzeti és ethikai szempontból — igazi családdal szemben. Akkor, a mikor a társadalomnak a házasság terén való magatartása olyan, hogy a faj kellő megújódásról gondoskodik. Akkor, a mikor elég erős és egészséges fék úgy ahhoz, hogy

a szertelen zsúfolódáshoz és sociális felforduláshoz vezető animalis túlnépesedés szélsőségébe ne rohanjon a társadalom, valamint a mikor a fajfenntartás kötelességének teljesítését eléggé biztosítani tudja akként, hogy az elnéptelenedésnek s az ezzel járó nemzeti vagy faji bukásnak eshetősége el ne következzenek.

Hogy azután melyik irányban való funkciója aktuálisabb a családnak, az az illető társadalmaknak s nemzeteknek sociális és népesedésbeli állapotaitól függ. Egy erősen zsúfolt nagy tömegű népnél a sociális egyensúly megbillenésétől megóvó előrelátás, míg egy kis nemzetnél, a nemzet életét biztosító kellő szaporodás kötelességének betöltése lép előtérbe.

Az igazi, az egészséges család lényegét tehát a társadalomnak a népesedés terén a szükséges előrelátás és a kellő succrescentia biztosítása között mozgó ethikai magatartása adja meg.

Megjegyzendő, hogy ebben a tekintetben nem bizonyos családnak vagy egyénnek a viselkedése, hanem az egész társadalomnak vagy nemzetnek bizonyos átlagos eredményben nyilvánuló magatartása az irányadó és hogy a „szükséges és kellő” mértékét nem az egyéni, hanem a társadalmi és nemzeti szempontok szabják meg s*) épen ennek folytán nyer a társadalomnak ily magatartása ethikai jelentőséget.

¹ Hogy mit nevezhetünk a népesedés menetében „kellő”- nek, a szaporodás tekintetében „túlságos- nak” és „szükséges- nek, ennek bő kifejtése található a hivatkozott munka VII, XIII-XV és utolsó fejezetében.

III.

De nézzük közelebbről azokat a veszélyeket, amelyek a család intézményének társadalmi, illetve nemzeti szempontból való kellő funkcionálását megzavarhatják.

Két szélsőség gondolható el népesedési tekintetben, a melyekkel szemben az erkölcsi féket megadni s biztosítószerepül szolgálni, mióta csak némileg is civilizált emberi társadalom áll fenn s minden elgondolható valószínűség szerint mindaddig a mig fennállani fog, a család intézménye hivatott és alkalmas.

Az egyik szélsőség a túlnépesedésnek a civilizációt s kultúrát már veszélyeztető állapota, a másik szélsőség az olyan fokú depopuláció, mely a nemzeti faj bukásával fenyeget.

Túlnépesedés és elnéptelenedés egyaránt relatív fogalom és ha nem pusztá frázisokként akarunk azokkal dobálózni, akkor közelebbről kell megjelölnünk, hogy mily fokát értjük úgy a túlnépesedésnek, mint a depopulációnak akkor, a mikor a társadalom civilizációját s a nemzet életét gondoljuk általuk veszélyeztetetteknek.

Sokan egyáltalában tagadják a túlnépesedés lehetőségét. A szocialista írók nagyobb része is ezen az állásponton van. így például Oppenheimer*) Malthus tanait támadó könyvében igyekszik a túlnépesedéstől való félelem abszurditását bizonyítani. Pedig éppen azért mert az *relativ* fogalom, meddő dolog annak bekövetkezését éppen úgy tagadni, mint megjósolni. Voltaképen mindazok, a kik azt számítgatják, hogy a föld még hány milliárd embert tudna eltartani, vagy bizonyos ország területén még hányszorosa nagyobb népesség élhetne meg, csak azt próbálják beigazolni, hogy még ilyen, vagy amolyan nagy számú népesség felszűföldözése esetén is el lehetne látni azokat a megfelelő életfenntartási eszközökkel. A dolog azonban nem ezen a kérdéson fordul meg. Nem az a kérdés, hogy éhen hal-e valamikor az emberiség, vagy bizonyos része a népesség nagy száma miatt, hanem az a kérdés, hogy vajjon az erős szaporodás, mely a megélhetési alkalmakért való versenyt az egyénre nézve rendszerint megnehezíti, nem fog-e valamikor, (mondjuk valamely gazdaságilag vagy társadalompolitikailag kritikus időszakban) közrehatni a társadalmi zavaroknak s az ezekből folyó egyes osztályok közötti kenyértöréseknek — melyek ma még csak mulólagosan fordulnak elő itt-ott, — krónikussá válására. A krónikus társadalmi anarchia, az az állapot, a mely a haladást és kultúrát komolyan fenyegetheti. Ezt segítheti elő például egy relative igen nagy tömegű s a szó igazi értelmében (s

*) Die Bevölkerungslehre des Th. R. Malthus und der neueren Nationalökonomie. Berlin.

nem csupán a szocialisták által használt értelemben) vett nyomorgó proletariátus felszaporodása.

Es hogyha elgondolunk egy olyan beteg társadalmi állapotot, a melyben a termelésnek rendes menete nem csak időlegesen akadt meg, hanem gyökerestül fel van forgatva, a melyben egy a megélhetési alkalmak számához viszonyítva túlságosan nagy proletártömeg kitorpte a jogrend korlátait, ily körülmények között általános elvadító nyomornak kell bekövetkeznie, anarchiával, forradalmakkal és ököljoggal.

Ez a kétségbeejtő állapot tarthatna hosszabb vagy rövidebb ideig, előbb-utóbb azonban mégis valami gyökeres változásnak kellene elkövetkeznie.

A szocialista theoria szerint ez a felfordult állapot körülbelül megegyeznék az ígért forradalommal, a mikor a „kisajátítók kisajátítottak” s a régi társadalom romjain felépülne az új és boldogabb szocialista társadalom, melyben az átlagos jólét a mostaninál sokszorosán nagyobb volna. Ennek az eshetőségnek ily módon való bekövetkezése azonban absurdum.

Az anarchia, a forradalom, a vajúadás és felfordulás állapota annyira visszavetné a közzgazdaságot, a termelést, annyira megzavarná a gazdasági élet rendjének kellőleg zavartalan funkcionálását, mely a termelés fokozhatásának első feltétele, — hogy a társadalomnak elérhető átlagos standard of lifeja okvetlenül csak alacsonyabb lehetne a züllött gazdasági viszonyok között, mint azelőtt s ennél fogva a relatív túlnépesedés még nagyobb. A társadalom túlnyomó többségének tehát huzamos időre le kellene szállítani

életigényeit, még a legjobb esetben is. Ez pedig egészen más, mint a szocialisták ígéretországáé.

Ily szociális nyomorból a kibontakozás csak oly erős fegyveres hatalom útján volna remélhető, a mely ki bírja erőszakolni azt, hogy a nagy tömeg békésen viselje el lesülyedt standard of life-ját mindaddig, a míg azt meg nem szokja. Már pedig mit jelent a nagy tömegek alacsonyabb standard of life-ja? Nem mást, mint rosszabb táplálkozást, lakást, ruházatot, kisebb műveltséget, kisebb intelligenciát, kevesebb életrevalóságot, nagyobb gyermekhalandóságot s rosszabb közegészségi állapotokat, kisebb tisztaságot. Vagyis nem egyebet, mint hanyatlást és visszafelé haladást a civilizációban, a kultúrában, a társadalmi s politikai életben. Nem az „osztályuralom” megszűnését jelenti, hanem épen erősebb, drasztikusabb és fokozottabb igazi osztályuralmat.

A társadalomban az elérhető átlagos legmagasabb standard of life nagyságát sohasem határozhatja meg *egyedül* a vagyoneloszlás rendje, hanem mindig elsősorban az ellátandó népesség tömegbeli nagyságának a közgazdaság ellátóképességéhez való viszonyától függ az, vagyis attól, hogy mennyire van, vagy nincs túlnépesedésben a társadalom a mindenkori gazdasági viszonyokhoz képest.

A családnak tehát abban a tekintetben is biztosító szelepként kell szolgálnia, hogy a fentebb kifejtett természetű krónikus relatív túlnépesedés ne forgassa fel a társadalmat.

Azonban ennél is sokkal nagyobb, fontosabb és különösen kis, erősödésre szoruló nemzetek társadalmánál sokkal aktuálisabb feladata a családnak az,

hogy az ellenkező szélsőséggel, vagyis a nemzeti bukáshoz vezető depopulációval szemben nyújtson biztosítékot.

Mert míg a túlnépesedés csak az egyik olyan tényező, a mely egy szociális felfordulás bekövetkezését elősegítheti, s annak okozóivá más társadalmi visszasságok is, különösen pedig tömegléletani bajok válhatnak, — addig a népek szaporodási versenyében való tartós elmaradás már egymagában véve biztos okozója a nemzeti hanyatlásnak*) Míg a társadalom zsúfolódása csak valamikor a távol jövőben fenyeget társadalmi katasztrófával, — addig a depopuláció rövid idő alatt vezethet bukáshoz, különösen az exponált helyzetű nemzeteknél. Míg a túlnépesedés veszedelme csak a nagy tömegű sűrű lakosságú népeket fenyegeti egy későbbi szociális felfordulással, — addig a szaporodásban való elmaradás a faji és nyelvi versenyre kényszerített kis nemzeteket fenyegeti sokkal rövidebb idő alatt bekövetkeztető bukással.

Míg az erős szaporodás ellen a védekezés aránylag könnyű, addig a nemzetek ki nem elégítő szaporodásának, — mely főleg az egyén önkényes magatartásának eredménye — megakadályozása majdnem a lehetetlenségbe ütközik.

Vegyük még hozzá, hogy a túlnépesedés sohasem vezethet nemzeti bukáshoz, mert a szociális felfordulás dacára, bár züllött állapotban, még mindig meg van és él a nemzetnek élő anyaga: a nemzeti népesség. A depopuláció ellenben a nemzeti fajt tün-

*) Lásd erről bővebben: A népesedés 95—127 l. Nemzeti szempontok.

teti el a földszinéről, annak folytán, hogy az viszonylag egyre kisebb és kisebb lesz a környező versenytárs népek s nemzetek között, míg végre beleolvad, szétforgácsolódik azok között, miután gyönge sége miatt már függetlenségét és jellegét az idegen erősebb környezettel szemben megőrizni nem bírta.

A nemzeti érdek pedig a legmagasabb kollektív szempont. Mindig nagyobb érdek az a pusztán szociális érdeknél. Egy bizonyos fajnak, vagy népnek szociális érdekei sem nyerhetnek továbbá kielégülést a nélkül, hogy nemzeti érdekei kielégülést ne nyerjenek. A nemzeti s a faji erő mindig szükséges kellék ahoz is, hogy az illető nemzet vagy faj népességének szociális érdekei is megvédhetőek legyenek. Az üldözött sárga munkás szociális érdekeit például csak a sárga faj hatalma védheti meg stb.

A történelem során ki lehet mutatni azt, hogy az anyagi érdekek minden korban nagyon jelentékeny szerepet játszottak az emberiség nagy küzdelmeiben. A legfontosabb és legdöntőbb motívumok azonban, nem a *pusztán* gazdasági, hanem a faji és nemzeti érdekek voltak minden korszakon keresztül. Sőt azok az absztrakt gazdasági küzdelmek épen úgy nem léteznek és nem léteztek, a mint nincs a valóságban elkülönítő gazdasági élet a nemzeti élettől. A nemzeti érdekek magukban foglalták és foglalják az illető nemzet fiainak gazdasági és osztály érdekeit is.

A történelem elsősorban a fajok, népek és nemzetek harcában áll. Az osztályok s egyének küzdelme végeredményben e szerint tagozódik.

Destruktív irány az, a mely a gazdasági, osztálybeli s a szűkebb értelemben vett szociális érde-

keket a nemzeti fölé akarja helyezni, a melynek azok részét alkotják csupán s nem külön egészet azzal szemben. A szocializmus történeti felfogása, mely a történelemben a gazdasági osztályküzdelmek sorozatát veszi észre egyedül, nagy önámítás. A gazdasági osztályküzdelmek meg voltak minden civilizáltabb állam keretében, ezek a gazdasági osztályküzdelmek azonban csak részei azoknak a gazdasági küzdelmeknek, a melyet az egyes népek és fajok vívtak egymással. S a népek, fajok és államok közötti gazdasági küzdelmek ismét csak *egyik* legfontosabb alkotó elemét teszik a fajok és nemzetek egymással való harcának, mely különböző változatokban, módosuló alakzatokban, de nem csökkenő jelentőségben folyik a föld népei között.

Hogy ha tehát a családban a népesedés terén azt az intézményt találjuk meg, melynek a civilizált emberiség szempontjából egyik legnevezetesebb ethikai feladata a közérdekhez mért egyensúly fenntartása a túlnépesedés és a depopuláció között, akkor e két irányú funkció közül mégis az utóbbit, a nemzeti faj kellő erősödését és fennmaradását biztosítót, kell fontosabbnak, pótolhatatlanabbnak és ethikai tekintetben is magasabbrendűnek mondanunk.

Különösen áll ez a modern civilizált nemzetek családjáról.

Az egészséges nemzeti propagáció biztosítása a kellő számú gyermek megadásával különösen a modern civilizált társadalomban ethikai feladat, mert itt kell a legnagyobb lelkierő és önmegtagadás e nemzeti kötelesség teljesítéséhez.

Addig ugyanis, a meddig a család csak a nemi élet terén való önmegtagadás, vagy életveszélyes

külső beavatkozás útján tudja lerázni magáról a sok gyermek terhét, — alig lehet valami érdemül be tudni, ha a család erőteljes mértékben járul hozzá a nemzet születési rátájához. Másként áll azonban a dolog a modern viszonyok között ott, a hol szél-tében elterjedt dolog már annak az ismerete, hogy miként lehet a bőséges gyermekáldást kényelmesen elkerülnie a családnak.

Itt, ilyen körülmények között lép előtérbe a család és anyaság nemzeti hivatásának erkölcsi oldala. A szülés fájdalmai, a nagyobb számú gyermek felnevelésével járó anyagi gondok, miattuk a család szűkebb gazdasági helyzete, gyakran a hiúság, élvezetvágy, kényelemszeretet, a társadalmi téren való emelkedhetésnek háttérbeszorulása azok az egoisztikus szempontok, a melyeket a házastársaknak le kell küzdeniök akkor, a mikor öntudatosan nem akadályozzák meg a gyermekek nagyobb számának világra-jövetelét.

A család s az anyaság ilyen körülmények között tölti be igazán nemzeti és erkölcsi feladatát, s e feladatnak ily körülmények közt való betöltése igényel olyan ethikai erőt, a mely sajnos egyre kisebb mértékben kezd meglenni a modern társadalomban.

De mert ez az erkölcsi erő a családban az exponált helyzetű kis nemzeteknél életszükséglet, — ily irányú világnézetnek elterjedése különösen nálunk magyaroknál döntő fontosságú nemzeti fejlődésünkre.

Azok az új irányok ugyanis, a melyek a feminizmus és neomalthusianizmus jegyében egyre jobban és jobban terjednek, nagyon is jól felismerik az

egyéni, az egoisztikus szempontokat, — de teljesen érzéketlenek a nemzeti tekintetekkel szemben.

Nagyon nagy rábeszélő tehetséggel agitálnak ezeknek az irányoknak apostolai a mellett, hogy a nő rázza le a sok gyermek terhét, hiszen a sok gyermek állandó gondot, kényelmetlenséget okoz, szaporítja a megélhetés bajait. Ezzel szemben a gyermektelenség szabaddá teszi a nőt, egyenlőbbé a férfival. Az ilyen nő többet gondolhat saját szórakozásával, élvezeteivel stb.

Nagyon kecsegtető argumentusokat lehet fokozni a család számára is. Kevés gyermek felnevelésével kevesebb a gond, nagyobb a szülők kényelme, jobb maguknak a gyermekeknek az ellátása stb. Sőt egyes neomalthusianisták a gyermekek számának megcsökkentését mondják az emberi faj nemesebbé tételének eszközéül.*)

A család kötelékének lazítására irányuló tendenciák is hozzákapcsolódnak sokszor ezekhez az eszmékhez.

A család természetyszerűen kötelességet ró annak tagjaira: oly ethikai kötelezettségeket, melyeknek hű betöltéséhez altruizmus és fegyelmezetség szükséges.

Hamis nyomon járnak és destruáló tendenciájuk azok a feminista irányok, a melyek a nő emancipációját a családi kötelék lazábbá tételével akarják előbbre vinni.

A nőnek egyenlővé tétele a férfival természeti lehetetlenség. A feminizmusnak a női egyenlőséget hirdető jelszavai tehát sok férfiutánzó törekvésre

*) Dr. J. Rutgers: Rassenverbesserung. (H. Minden Dresden und Leipzig) 1908.

vezetnek, a melyek igen könnyen nagy ethikai, társadalmi és nemzeti érdekek sérelmével járnak.

Ha elismerjük is azt, hogy a társadalomnak a nő megélhetéséről, jogairól, a lehetőség szerint a férfival egyenlővé tételéről a legliberálisabb módon áll kötelességében gondoskodni, — ebből épen nem következik, hogy a férfi és a nő társadalmi szerepe, nemzeti és családi feladatai közt minden különbségnek a kiküszöbölésére törekedjünk, mert az efelé törekvéseket egy bizonyos határon túl a természetnek örök és áthidalhatatlan törvényei teszik nevetségesekké.

IV.

A természetnek ama törvényét, hogy a nőnek áll hivatásában a szülés útján eszközölni az emberiség állandó megújódását, — változtatni nem lehet. Ez a nőnek örök hivatása, mely szenvedéssel és a kellemetlenségek egész sorával jár. Ennek dacára a legnagyobb emberi, nemzeti és családi érdek, hogy minden társadalomnak asszonyai becsületesen töltsék be ebbéli hivatásukat.

Már pedig az újonnan terjedő feminista és neomalthusianista irányok híveinél gyakran azt a léha világnézetet látjuk, a mely pusztán mint átkot és terhet állítja oda a nőnek eme természetszerű rendeltetését és teljesen megfélekezni látszik arról, hogy a gyermekeknek, még pedig a *kellő számú* gyermekeknek megadása olyan ethikai kötelesség, a mely nélkül a nemzeti faj rothadásra és bukásra van ítélve.

Neomalthusista ligák alakulnak mindenfelé, a melyek különböző feminista irányokkal szövetkezve a nőkhöz fordulnak, hogy könnyítsenek az anyaság terhein azzal, hogy korlátozzák gyermekeik számát, vagy egyáltalában vegyék elejét annak, hogy gyermekeik legyenek.

Egy erősen zsúfolt, fölöslegesen bő népességű nagy nemzetnél kétségtelenül sok előnye van annak, ha a kelleténél gyorsabb szaporodás megcsökken. A kisebb számú gyermek gondosabb nevelésre találhat a kevésbé zsúfolt társadalom pedig a megélhetésért való versenyt kevesebb élességgel kénytelen végigharcolni.

Csakhowy nekünk magyaroknak ezt a kérdést is a mi saját szempontunkból kell felfognunk. Mit jelent az miránk nézve, ha mi magunk akasztjuk meg családaink termékenységét ?

Exponáltabb, nagyobb nehézségekkel küzdő nemzeti faj alig van a magyarnál. Ellenséges országok közé ékelve állandóan napról-napra oltalmazni kell magunkat a függetlenségünket, nemzeti és állami önállóságunkat érintő támadások ellen. Keservesen megőrzött jogainknak meg nem csorbítása, a külföld előtt való letagadásunk és megrágalmazásunk ellen állandóan tiltakoznunk kell, nehogy már a velünk szemben tanúsított ellenséges indulat is előre ki nem számítható ártalmunkra legyen.

Mindennél sokszorosan nagyobb baj az, hogy a nemzeti faj megerősödésének éltet biztosító folyamata a belföldön is csak a kezdet stádiumában van még.

A nemzeti lét biztosságát, a jövőbeli fennmaradás kétségtelenné válását nem az állami határok sorompói biztosítják, sem a közjog betűi, hanem a nemzet eleven élő anyagának: a nemzeti fajnak erőteljes egészséges népesedése.

Nemzeti fennmaradásunknak kérdése azon for-

dúl meg, hogy államunk lakosságának hány százalékat teszi ki a tulajdonképeni magyar elem.*)

Húsz milliónyi népességünk közül például tizenöt millió magyar biztos életet jelent, — csak öt millió biztos bukást.

Nemzeti jövőnknek biztos megalapozására a magyarságnak jelenlegi tényleges százaléka is gyöngye alap még. Ennek az alapnak tehát létünk és fennmaradásunk biztossága érdekében egyre és következetesen erősödnie kell. Attól függ jövőnk hogy ez valóban megtörténik?

Jövőnk kiszámítása könnyen megoldható szám-tani feladat. Ha a magyarság számbeli arányának alakulását matematikai schémába tudjuk foglalni, ezzel kifejeztük nemzeti jövőnk kiszámításának csalhatatlan képletét is. Hogy aztán az a képlet életet vagy halált fejez-e ki reánk nézve, az egy legfőbb koeffici-entstől függ: a magyar családtól.

Ha a magyar családi élet teljesíti nemzetfenn-tartói funkcióját, ha állandóan elegendő új magyart dob a nemzeti megújulás mérlegébe: megélünk. Ha nem, — megbukunk.

Hát az iskola, a magyar nyelv terjesztése?

Ez is életbevágóan fontos tényezője nemzeti konszolidációnknak, de az alapzatok alapzata a magyar-ság családjainak egészséges funkcionálása.

A magyar nyelv megtanulása hatalmas egyen-getője a magyarság terjedésének, de a magyar családok erőteljes népesedése maga a terjedő magyarság.

*) A Népesedés. 515—541 l.

Akié a család azé a nemzet.

Az iskolából kiírhatja a magyar nyelvet a történelem mostoha viszontagsága. A családból soha.

Már pedig a jelenlegi családok kellő népesedéssel funkcionálásától függ a jövőbeli családok léte.

Ha a mostani családok kellő számú gyermeket adnak a magyarságnak, akkor a következő nemzedék kellő számú új magyar családot fog alapítani. Ellenben ha családjaink terméketlenek, akkor a jövőben hiányozni fog a kellő számú magyar családalapítás.

Nemzeti jövőnknek mindennél biztosabb fundamentuma a család magyarsága. A családok magyarságának terjedését pedig a magyar elem erőteljes szaporodása biztosíthatja legfőképpen.

Azok, a kik a fővárosban, városokban élik le életüket nagyon optimistikusan, de nagyon felületesen gondolkodnak többnyire erről a problémáról. A magyarság kulturális intézményei a városokban halmozódnak össze a nemzetiségi vidékeken is. S ha most már valaki körutat tesz az országban s a városokat tekinti meg elsősorban, minden valószínűség szerint megleégedetten fogja elbeszélni, hogy a magyarság és a magyar szó milyen szépen terjed „mindenütt”.

Ha aztán kirándulásokat tesz a nemzetiségi vidékeken s meglátogatja a községházakat és falusi iskolákat, már le fog lohadni az illető hazafi arcának mosolygása és sokkal kisebb megleégedéssel fogja mondogatni, hogy bizony lassan és sok akadállyal küzdve haladunk előre, de ha igazi magyar ember még természetében is az illető, a ki nálunk ilyen szokatlan körútra vállalkozik, nem fog sokat töprengeni a dolgon, hanem megvigasztalja magát azzal,

hogy: no de azért valamit mégis csak haladunk. . .

De fogjuk csak kézen az illető különös magyart, — a ki nem csak politizál, hanem még azt is megnézi hogy mint csinálja a politikát az élet, — és vezessük el őt a nemzeti élet igazi fészkébe: a családba. Vezessük őt jól körül az országban. Kerüljük el a nagyobb városokat, menjünk faluról falura és családról családra a nemzetiségi vidékeken.

Egészen bizonyosak lehetünk róla, hogy körutazó hazánkfia, azok után, a mit a tűzhelyek körül tett látogatásaiban tapasztalt, ugyancsak nem fogja általánosságban beszélni, hogy mint terjed a magyarság. Sőt véleménye valószínűleg ilyenforma lesz:

„Azok után, a mit a vidéken s különösen a mit a családon belül láttam s figyeltem meg, igazán nem merem határozottsággal állítani, hogy általában és mindent egybevetve a falusi népnél és a családban s a társalgási nyelvben terjedne a magyarság. Sőt vannak egyes vidékek, a hol határozottan tért veszít a magyarság.”

Ha a magyar és a nem magyar elem által bírt földterületet nézzük a nemzetiségi vidékeken, még rosszabb eredményt kell konstatálnunk. Sokkal gyakoribb látvány az, hogy a nemzetiségek terjeszkednek földszerzésben a hegyekből völgyekbe, a sikra haladva, mint megfordítva.

Számos vidéken terjed az oláhság a magyarral szemben, sőt birtokszerzés terén a német és tót is. A felvidék kúriáit az amerikai pánszlávizmus iskolájában kitanult parasztság sajátítja ki. Erdélyben új oláh középbirtokos osztály létesül.

A magyarság maradandóbb hatással csak ott terjeszkedik, a hol behatol a családba s a hova elküldheti az ő családjait.

Családi téren pedig a szaporább, a több gyermekü nemzetiség terjeszkedik. Ez hagyja ott szülőföldjét s megy a szomszéd faluba házasodni, vagy férjhez. A kevés gyermekü parasztemberek a saját fiaikat s leányaikat házasítják össze egymással.

Az egygyermekrendszert követő vidékeken a szülők főgondja a gyermekeik összeházasítása utján való birtoknagyoobbítás.

A nemzeti jövő szempontjából a végleges térfoglalás, a magyarság megmásíthatatlan meggyökeresedése a fontos.

Már pedig a városi lakosság korántsem olyan állandó jellegű, mint a vidék földmivelő népessége. A városok magyarsága nem olyan bizonyos, és megmásíthatatlan, mint a magyar falvaké. Egy új mostoha korszak idegen hivatalnok-, katona-, tanító-sereget halmozhat fel a városokban, idegen nyelvű iskolákat, hivatalokat, kultúrintézményeket létesíthet és akkor egy generáció alatt ismét idegen nyelv lesz úrrá az illető városokban. A városi népesség változó jellegű, könnyen kicserélődik s nagyoobbrészt a vidék beözönlő népességéből táplálkozik.*)

Csak a hol a családot hódította meg a magyarság, a hol a család s a gyermekek nyelve lett magyarrá, — ott talált az biztos talajra, melyből ki nem téphető többé.

*) Ezt a kérdést legmegragadóbban G. Hansen tárgyalja. Die drei Bevölkerungstufen. München 1889.

Már pedig a családban való térfoglalás csak a családtagok útján történik. És pedig rendszerint és természetesen az anyának nyelve válik anyanyelvvé.

De hogyan növekedjék a magyar családalapítók aránya a nemzetiségekkel szemben s azok között, ha a magyarnyelvű családalapítók aránya kisebb a nemzetiségieknél?

Ahoz, hogy a jövő generáció sok magyar családalapítót számláljon, szükséges, hogy a mai generációnak magyar családjai kellő számú gyermeket mutassanak fel, a kiből családalapítók válhatnak. A sokgyermekű családok fiai s lányai mennek el szülőföldjükről s alapítanak más vidéken tűzhelyet. A kevés gyermekű családok utódai otthon maradnak többnyire.

Csak a magyar családok erőteljes szaporodása útján remélhető, hogy azok sarjai behatolnak a nemzeti-ségi vidékek népe közé s ott alapítanak magyar tűzhelyet.

Csak a magyarság családjainak erőteljes népese-dése útján van kilátás arra, hogy ebben az országban a magyarság által kitett százalék egyre növekedjék. Még pedig kétségbevonhatatlan bizonyossággal és minden viszonyok közt maradandóan csak akkor fog valóban tért foglalni a magyar elem, ha a magyar családok erőteljesebben népesednek a nemzetiségieknél, mert ellenkező esetben az ő százalékuk erősödik.

Láthatjuk tehát, hogy a mi viszonyaink között mennyire életkérdés, hogy a magyar elem szaporodása kielégítő legyen. Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha a népesedés versenyében a magyar családok nem

maradnak el, hanem megadják a kellő számú gyermeket a nemzeti fajnak.

A mi nemzetiségi mérlegünk most áll épen azon a ponton, hogy javunkra és kárunkra is billenhet az a legközelebbi jövőben.

Az absolut többséget a városi népesség hozzászámításával épen hogy elérjük valahogy.

Ha azonban csak a kétségtelenül magyar tűzhelyek számát hasonlítjuk össze a kétségtelenül nemzetiségiékkal, már kedvezőtlenebb arányt kapunk. Még kedvezőtlenebb az arány, ha a vidék magyarságát hasonlítjuk össze a vidék nemzetiségeivel.

Pedig a vidéknek, az őstermelő népességnek a családjai az állandóbbak, a nyelv dolgában maradandóbb jellegűek.

A családon belül, a tűzhely körül, a magyar tűzhelyeket körülvevő földeken nemzeti létünk még nincs kellően megalapozva.

Ezt a nagy feladatot a magyar családnak s a magyar anyáknak kell még elvégezniük kellő számú erőteljes új generáció megadásával. A magyar anyáknak le kell győzniök ezen a téren a nemzetiségi anyákat, hogy az általuk szült új nemzedék legyen számosabb, hódítóbb, — hogy az alapíthasson több új tűzhelyet, több új családot, mert a kié a család, azé a nemzet. Már pedig azé a több család, akinek több a családalapító gyermeke.

Azt a létért való küzdelmet, melyet a magyar nemzeti államért s a mi ezzel egyértelmű a magyar nemzeti fennmaradásért vívunk, csak akkor nem ve-

szítjük el, ha a családjaink biztosítják népesedésbeli térfoglalásunkat. A nemzeti asszimiláció ügye is csak a magyarság erős, egészséges népesedésbeli fejlődése mellett lehetséges, mert az igazi beolvadást és beolvasztást a család végzi el.

IV.

Ha most már az eddig érintett szempontok rámutatnak arra, hogy mily fontos nemzeti létérdekek fűződnek a család erőteljes népesedésbeli funkcionáláshoz, akkor kétszeresen nagy jelentőségben kell, hogy álljon előttünk a család szerepe a magyarság jövőjében.

Családjaink jövőbeli magatartása a legbiztosabb irányítója nemzeti sorsunknak, melyet elsősorban az fog eldönteni, hogy mily százalékát tesszük ki a belföldi népességnek. Hogyha tehát családjaink a faji versenyben elmaradnak a nemzetiségi családok mögött, akkor mi veszítettük el a játékot, mert csak a család útján való s a családi kötelékbe utat találó nyelvbéli hódítás az igazán bizonyos. Ezt semmiféle mostoha idők meg nem másíthatják többé. Minden más úton való terjeszkedésünk alá van vetve a politikai jó vagy balsors, a nemzetiségi kérdés nyugvása vagy kiélekedése szeszélyeinek.

A mi exponált helyzetünknel fogva nemzeti életünkben egészen más szempontból ítélendő meg az, mint egy egészséges nyelvű megerősödött nagy nemzetnél, vajjon családjaink kielégítően töltik-e be szere-

püket, megadják-e a kellő számú utódot a magyarságnak?

Németország német, Franciaország francia, Angolország angol marad azért, ha általánosan elterjed is ezekben az országokban a két-, vagy egy gyermekrendszer. De Magyarország nem lesz a magyaroké, ha a magyarság családjai a szaporodás korlátozásának útjára térnek át.

Már pedig ennek az új iránynak terjedése, mely nagy, egységes, sűrűn lakott nemzeteknél socialis könnyebbülést okozhat, de a mely a kicsiny vagy nem egységes nemzeteket bukással és eltűnéssel fenyegeti, a jövőben sok gondot fog még okozni.

A népesedés kérdései iránt való érdeklődés — sajnos, — nincsen meg még nálunk. Már pedig ott, a hol olyan életbevágón fontos érdekek fűződnek a magyarság erőteljes szaporodásához, a társadalomnak kellő érdeklődéssel, kritikával és tudással felfegyverkezve kellene fogadnia minden olyan irányt, a mely a család termékenységét, a két-, vagy egygyermekrendszer elterjedését érinti.

Hogyha a nemzeti szaporodást csökkentő irányok apostolai kritika nélküli talajra találnak az országban, akkor a közvéleményt csakhamar meg fogják azok hódítani a maguk számára. Ha ellenben a család ethikai hivatása, a kellő számú gyermek megadásának nemzeti jelentősége erősen él már a köztudásban, akkor mégis sok biztosíték van abban a tekintetben, hogy társadalmunk erélyesen felveszi ezzel a mi viszonyaink közt különösen veszedelmes áramlattal a küzdelmet, a mire — sajnos — alig van kilátás közvéleményünk mai csekély érdeklődése és érzéke mellett.

Hogy pedig családjaink termékenysége veszélynek van kitéve a szaporodás mesterséges korlátozásának egyre szélesebb körökben való elterjedése részéről, az nem pusztán agyrém, hanem kétségtelen valóság. Úgy az értelmiség körében, mint a parasztságnál erősen terjed a két- s különösen az egygyermekrendszer. Úgy Budapesten, mint a vidéken számos család követi már ezt az utat. Számos fiatal családanya nem akar többé egynél, vagy legföljebb kettőnél több gyermeket. A férj sokszor tudomást sem vesz róla, hogy felesége óvakodik-e attól vagy sem, hogy több gyermeke legyen. Különben is a családapának szintén kellemes a legtöbbször a kevés, vagy egy gyermek állapota, mert hiszen az ő anyagi gondjait szaporítja meg leginkább a sok gyermek.

A parasztság között pedig csendben, de annál bizonyosabban foglal tért lépésről-lépésre az egygyermekrendszer. Már is az ország különböző részein egész vidékek estek áldozatul ennek a társadalmi és ethikai bajnak. Óriási a veszély, mely a magyarságot ebből az irányból fenyegeti. Nemzeti közvéleményünk azonban csak alszik s nem látja át a dolog jelentőségét.

A parasztság egygyermekrendszere túlnyomólag gazdasági okokra vezetendő vissza, közrejátszanak azonban erkölcsi okok is.*) A férfiak gazdasági okokból törekednek parasztjainknál az egy gyermekre, a nők ellenben már hiúságból, a terhesség és a szülés terheitől való szabadulás végett is. A példa különösen ragadós ezen a téren. Ha egy asszony eltanulja a sok gyermek elkerülésének módját, oktatójává lesz

*) Lásd erről A népesedés 156—190. 1.

az egész községnek. Kevés gyermekkel kevesebb a dolog, tartósabb a szépség, több telik ruhára. A férj gazdasági egoizmusát kiegészíti a feleség léha életfelfogása az egygyermekrendszer jegyében s egy pár év alatt az egész községben elterjed az. Az ilyen falvaknak azután megváltozik a képe kívülről is, de még inkább bensőleg. Míg másutt seregestül látni az úton gyermekeket, — az egykés falvakban feltűnik a gyermekhiány. A sorozásoknál feltűnően kevés az újonc stb.

Az egyetlen gyermek parasztjainknál elkényeztetett, majomszeretettel rontott kis trónörökös. A család gondja már zsenge korában az, hogy kivel házasítja majd őt össze s kinek a földjét szerezze meg ezen az úton. A nép egész életfelfogása megváltozik. Puhább, a dolgok könnyebb végét kereső az új generáció, egoistább mint a régi s a mellett kényelemszeretőbb. De különösen a női erkölcsökre nem kedvező az egyke. Egy bizonyos gyáva és léha életfelfogást terjeszt el: az anyaságtól való rettegést.

A férj megköveteli az egy gyermeket, hogy legyen kire gazdálkodni s az az egyetlen is inkább az apa, mint az anya kedvéért jön a világra. De lassan lassan annyira terjed a nők léha életfelfogása, hogy az egyetlen gyermek adója is kellemetlen teher már előttük s ezért az egykés vidékeken gyakori jelenség a teljesen gyermektelen család is. Többnyire *halasztják* az ily anyák az egyetlen világrajövetelét is, gyakran elhalasztják aztán végleg.

Az értelmiség családjai körében terjedő két- és egygyermekrendszer annak a világnézetnek a szülőtte, mely a neomalthusianizmust alkotta meg a modern

társadalomban: a kényelemre, kisebb életküzdelemre való törekvés a gyermekek számának mesterséges korlátozása által.

Lényegében tehát a parasztság egykéje és az értelmiség neomalthusianizmusa egy és ugyanaz. Mindkét helyen a család népesedése reformálódik meg: a természetre bízott szaporodás helyét a szaporodás öntudatos irányítása váltja fel.

Ha közelebbről nézzük a dolgot a baj nem a népesedés öntudatos irányításának a fogalmában rejlik. Ellenkezőleg. Ha a népesedésnek olyan irányítást lehetne adni, mely a közérdeknek a legjobban megfelel, akkor az emberi társadalomban ez volna a haladás egyik legnagyobb megnyilvánulása, mert a szám kérdése összefügg, a társadalom, a közgazdaság s a nemzeti lét legnevezetesebb szempontjaival. A dolog veszedelme ott keresendő, hogy az egyének egyoldalúan egoistikus szempontjai irányítják a gyermekszám mesterséges csökkentését.*)

A neomalthusianizmus öntudatosan, elvi alapon hirdeti a túlnépesedésnek átkait, terjeszti azoknak az eszközöknek az ismeretét melyekkel a túlnépesedést s elsősorban a család túlnépesedését megakadályozni lehet.

Neomalthusianista ligák alakulnak, amelyek népszerű füzetek, rábeszélés útján terjesztik az eszmét: kevesebb gyermeket az élet kényelme, a létért való harc csökkentése végett. A feministák is legnagyobb-részt a neomalthusianizmus táborába állottak s a nő sorsának javítása, szabadságának növelése végett törek-

*) Lásd e tárgyról szerző cikkét: A Neomalthusianizmusról — a Magyar Társadalomtudományi Szemle 1908. évi júniusi számában.

szenek a gyermekszámnak csökkentésére vagy teljes megakadályozására.

Csakhogy az egyén épen nem alkalmas arra, hogy a népesedés közérdekű alakulását biztosítsa, mert a család tagszámának korlátozásánál egyoldalúan a saját egoistikus szempontjai szerint fog eljárni. Nem csupán ott fogja a gyermekszámot csökkenteni, a hol az közérdekből kívánatos, hanem ott is, a hol az veszedelmes.

A neomalthusianizmus jótékony hatású lehet a túlságosan sűrű lakosságú nagy és egységes nemzeteknél, a hol szociális szempontból erős érdekek fűződnek ahhoz, hogy a népesség ne zsúfolódjék még jobban. De egészen másként áll a dolog azoknál a nemzeteknél, a melyeknél a család erőteljes népesedésbeli funkciója életkérdés.

Igy a magyarság szempontjából csak romboló hatású lehet, destruáló a legnagyobb mértékben a neomalthusianizmus térfoglalása. Szociális tekintetben bármennyi érvet hoznak is fel a neomalthusianisták, mindez, együttvéve nem ér fel a nemzeti szempontok, a faji létkérdés nagyságával. A magyarságnak pedig nemzeti létét fenyegeti az egy és két-gyermekrendszer, mert ha nálunk a magyar elem a népesedésben egyre inkább háttérbe szorul a nemzetiségiekkel szemben, akkor faji, nyelvbeli bukásunk elkerülhetetlen. Pedig hazánkban a magyar elem az, a mely talán a legjobban hajlik az egygyermekrendszerre, főleg pedig a birtokos parasztság. A magyarság legértékesebb és a nemzeti fajfenntartás szempontjából legmaradandóbb rétege van a legjobban kiteve/ ennek a népesedési betegségnek s az igénytelen

oláh és szláv lakosság a legkevésbé. Elgondolhatjuk most már a népesedésbeli versenynek a ránk nézve kedvezőtlen alakulását az egygyermekrendszer általános elterjedése mellett. Az eredmény, ha mi stagnálunk és ha az ellenséges sőt irridanta nemzetiségek erősebben szaporodnak, mint mi, csakis az lehet, hogy a magyarság hegemoniája egyre gyöngül.

Jövők kérdése abban rejlik, hogy a magyarság mily nagy százalékát teszi ki országunk összes lakosságának. Ha ennek a lakosságnak háromnegyedrésze a magyar, akkor biztos az életünk, ha csak egy negyedrésze volna az, akkor nem lehetne többé Magyarország a magyaroké.

Az egyéni egoizmus által irányított szabályozása a gyermekek számának nagyon is kétélű eszköz abban a tekintetben, hogy az eredmény a közérdeknek megfelelő lehessen.

Már pedig a neomalthusianizmus apostolai kivétel nélkül hirdetik annak szükségét, hogy a család mindenütt korlátozza gyermekeinek számát.

Azonban az, hogy hol van a kellő korlátozás határa nagyon relatív fogalom, s hogy mennyi legyen a kellő gyermekszám, erre nézve elsősorban csak a közérdek lehet irányadó s nem az egyén nézete. A közérdek legmagasabbika pedig a nemzeti érdek.

Az egykés paraszt nézete szerint például a kellő gyermekszám az egyetlen gyermek, míg magyar nemzeti szemportból egy családra legalább négy átlagos szülésnek kell esnie, hogy erőteljes propagációról lehessen szó.

A neomalthusianizmus a gyakorlatban csakis egy ethikailag igen magas színvonalon álló társada-

lomban válhatnak be. De még itt is csak a nagy megerősödött nemzeteknél, melyekre a népsűrűség csökkentése nemcsak szociális szempontból jótékony hatású, hanem nemzeti tekintetben sem aggályos. Egy kis, megerősödésre váró népnél ellenben a minél erőteljesebb propagáció a kívánatos s így reá a neomalthusianizmus terjedése kívánatos semmi esetre sem lehet.

Nézzük azonban közelebbről a kérdésnek azt az oldalát is, hogy a gyermekszámának az egyén szeszélyére bízott korlátozása a gyakorlatban micsoda következményeket von maga után a családra, annak ethikai oldalaira s a nőre vonatkozólag?

A családnak népesedési szempontból az a hivatása, hogy a kellő számú új családtagot adja meg a nemzetnek s a társadalomnak. Kezdetleges, civilizálatlan állapotok mellett a közegészségi viszonyok annyira rosszak, a halandóság, különösen a gyermekhalandóság oly nagy, hogy a fajfenntartás érdekeit csakis az igen nagy születési számot felmutató családok tudják megvédeni. Azért ily körülmények között a családnak minél nagyobb gyermek száma a kívánatos és tényleg azt látjuk, hogy a gyermekek száma ily kezdetlegesebb viszonyok között rendszerint sokkal magasabb a modern társadalmakénál.

Civilizált állapotok között, előrehaladott közegészségügyek korszakában a közérdekű, a *kellő* gyermekszám jóval kisebb már, mert a halandóság csekélyebb aránya mellett egy és ugyanaz a születési szám igen különböző arányú szaporodást okoz. Az a nagy születési szám, amely a kezdetlegesebb társadalmi viszonyok között egy mérsékelt arányú szaporodásnak

biztosítására vagy épen csak a stagnálásnak elkerülésére szükséges, — szinte elviselhetetlenül rohamos túlnépesedést okozna már a modern társadalmi állapotok sokkal kisebb arányú halandósága mellett. Sőt mert a nyugati nagyiparú államok társadalma sok tekintetben az életigényeket, a megélhetési alkalmakat és eshetőségeket tekintve máris erősen zsúfoltnak látszik, ezért tűnik fel közérdekűnek a neomalthuzianisták szemében a gyermekszám csökkentését terjesztő irány.

Csakhogy épen ez az irány nem az, amely a közérdeket tartja első sorban szem előtt. Az egyének szempontjából, kényelméből, egoizmusából indul ki a népesedés korlátozása a gyakorlatban s a korlátozást egészen az egyének szeszélyére s rövidlátására bízva. A mindennapi életben azután a népszaporodásnak eddig természetszerű menetét nem a *kellő*, a társadalmi és nemzeti érdeknek megfelelő korlátozás váltja fel, hanem egy olyan irány, mely teljesen hadat üzen a család hivatásának s megfelelő gyermekszám helyett az egyetlen utóddal fizeti ki a családot s a társadalmat nem csupán a nagy zsúfolt népességű nemzeteknél, hanem ottan is, ahol a minél erősebb szaporodás volna a legfőbb érdek.

Ily körülmények között az egyén rövidlátó egoizmus, kényelemszeretete, élvezetvágya s az anyák szüléstől rettegő gyávasága legfőbb ethikai hivatásából forgatja ki a családot, amely a nemzeti társadalomnak a szükséges arányú generáció megadásában áll akkor is, ha ez a szülők önmegtagadását és erősebb életküzdelmét vonja maga után.

Az ilyen egykés család az idők folyamán egészen

elveszti azt a tartalmat, amely a családban a lényegét alkotja: a család nem biztosítja többé a nemzeti faj fennmaradását, hanem ellenkezőleg sírásójává lesz annak. Nem lesz többé az altruizmus iskolájává, mert a szülők épen saját egyéni kényelmük miatt kerülnek el a gyermekáldást, — az életnek nekivágó, vállalkozó, küzdelemre nevelt gyermek helyébe pedig az önző, puha és kényelemszerető örökös lép. De a legnagyobb rombolást a nőben viszi véghez az egygyermekrendszer, vagy a mesterségesen okozott terméketlenség. Teszi pedig ezt úgy az egykés parasztságnál, mint az öntudatosan neomalthuzianista vagy feminista felsőbb rétegeknél.

A nőnél, ugyanis épen az örök célt, hivatást és kötelességet, az anyaságot akadályozza meg és teszi rettegetté. Egy a közérdekbe ütközően gyáva életfelfogást terjeszt az anyasággal szemben.

Az egygyermekrendszert követő, vagy a mesterségesen terméketlen családok számára nem lehet közérdekű mentséget találni. Ezek a családok nem hivatkozhatnak mentségül arra, hogy a túlságosan erős szaporodás szociális szempontból kárára válik a társadalomnak, mert ebből csupán a gyermekek számában való előrelátó mértékletesség következik, de nem a család népesedésbeli funkciójának teljes megakasztása. Hiszen a modern társadalomnak viszonyait tekintve is, az egy családra eső átlag három számú születés magában véve a népességszámnak stagnálását biztosítja csupán igen előrehaladott halandósági és közegészségügyi állapotok mellett s ugyanily állapotok mellett a családonként átlag négy szülés okoz egészséget, de még mérsékeltnek mondható szaporodást.

Hogyha tehát a család népesedési funkciójában a józan és előrelátó mérsékletre van szükség, ebből épen nem következik e funkció megbénítása.

Micsoda család az ethikai szempontból, amely nem fenntartója többé a nemzeti fajnak, hanem épen rothasztója és aláásója, — amelyben a nő nem anya többé, hanem csupán a saját egoizmusának, hiúságának és élvezetvágyának élő némbere s amelyben a mindig kivételesen előforduló gyermek csak léha világnézetet kap osztályrészül?

Az ilyen család, csak névleg család már, de nem az a valóságban, mert épen azokat a tulajdonságokat és közérdekű funkciókat veszítette el, amelyek a család intézményének fennállását és minden korban való fenntartását szükségessé teszik.

Az ilyen család nem az a szentély többé, amelynek érintetlensége közérdek, hanem csupán rothasztója már a társadalomnak és megölője a nemzetnek.

De mert a család intézményét semmi más nemi kapcsolattal, vagy mondva csinált új találmánnyal logikusan pótolni nem lehet, épen azért egy olyan társadalomban, ahol a család intézményének ilyen elsorvadása és érdemileg való megsemmisülése vált általánossá, korántsem a család lerombolása az észszerű dolog, hanem ellenkezőleg: annak újra felépítése.

Mert a társadalomnak legnagyobb nemzeti, faji, ethikai, sőt közgazdasági érdekei fűződnek ahoz, hogy *legyen* család, még pedig létezzék az ne csupán névleg, hanem igazán. Valóságosan pedig csak akkor van meg a család, a meddig az a nagy általánosságban kielégítően tudja teljesíteni ethikai és népesedésbeli funkcióit.

Egy oly társadalomban tehát, melyben a helyét megálló valóságos családot már általánosan az egykés, vagy mesterségesen terméketlen és erkölcsi tartalmából kiforgatott, családnak gúnyolt nemi kapcsolat váltja fel, a melyben a nők önszántukból nem hajlandók teljesíteni többé az anyaság kötelességét, — vissza kell állítani a valóságos, az ethikai és népesedésbeli funkcióit betöltő családot. Vissza kell pedig állítani minden áron, mert család nélkül nincs nemzet sem. A nemzet életét és fennmaradását tehát csak a családnak feltámasztása, vagyis ethikai és ezek között fajfenntartási funkcióinak felélesztése adhatja vissza.

A nemzet, az állam s az emberiség szempontjából ekként épen nem közömbös az, hogy vajjon fajfenntartó ethikai hivatását teljesítő *valóságos* család képezi-e a társadalmi élet gerincét, avagy csupán egy annak nevezett önző, vagy perverz, szinte állatias kapcsolat a férfi és nő között.

A családnak pedig, mint már jeleztük, épen abban nyilvánul a legfontosabb és legethikaibb szerepe a népesedés terén, hogy az emberiséget megóvja a társadalmat és a nemzetet veszélybedöntő népesedésbeli szélsőségektől. Csak az ebbéli feladatát teljesítő s hogy ezt megtehesse, az erkölcsileg kellően edzett család, adhat a népesedésnek olyan egészséges és egyenletes menetet, mely minden emberi civilizáció fennmaradásának feltétele. Amikor a család ethikai erejéből kiforgatott voltánál fogva általánosságban nem fék többé a népesedésbeli végletekkel szemben, akkor már csak névleg család az, mert nem teljesíti lényeges funkcióit.

Igy csak névleg volna meg az olyan állapotok között is a család, a mikor az az általános társadalmi színvonalat már leszállító népszűfolttság dacára, a propagációban minden mértéktartás híján, — előrelátás nélkül, állatiasan gondatlan szaporossággal ontaná a minden nevelést és erkölcsi iskolázást nélkülöző s fölöslegesen nagy számú gyermekeket. A családnak s a családon belül működő ethikai erőknek féket kell képezniök a szertelen túlnépesedést okozó meggondolatlan nemi étellel szemben is és *ebbéli funkciója is* lényeges tartalmát alkotja a családnak, mert e nélkül a civilizációt s a társadalom színvonalat lesülyesztő túlnépesedés veszélyét zúdítja fel. Ilyen állapotok között, a mikor a társadalom további zsúfolása már égető bajnak látszik, következhetik be az, a mit Tarde jövendől, hogy lesz idő, a mikor a társadalom nagy bűnnek fogja tekinteni az igen sok gyermeket. A társadalom pedig mindig bünteti is azt, a mit nagy bűnnek tart.

Csakhogy ez a veszedelem az, a mi ránk nézve épen nem aktuális szélsőség, a melytől valamikor a jövőben a túlságosan népes nagy nemzetek társadalmát kell megóvnia a családnak. *Mireánk magyarokra nézve most és belátható időn belül az ellenkező véglet ellen való védelem az időszerű: az t. i. hogy az a léha világnézet, melynek nyomán az egygyermekrendszer és az anyaság megtagadása terjednek el, — ki ne forgassa mivoltából a családot s ne ragadjon minket a nemzeti bukás felé.*

Csak érzéktelen, elvakult, vagy hazafiatlan embert nem tölthet el nálunk aggodalommal az a kérdés, vajjon a magyarság népesedése elég kedvező lesz-e

nemzeti fajunk létének s hegemóniájának biztosítása-hoz. Az egygyermekrendszer, a neomalthusianizmus és a feminizmus némely iránya a magyarság létét ássák alá, ha megbénítják családjainkat propagatív funkciójukban.

Azért nálunk a köztudatba kell átmennie annak a létfenntartásunk érdekeit kifejező igazságnak, hogy a magyar családban a népesedés terén háttérbe kell szorulnia a nemzeti érdekekkel szemben az egyéni érdekek. Bármennyi előnnyel kecsegteti is a gyermekszám korlátozása az egyént gazdasági és társadalmi szempontból, bármily csábító argumentumokat hirdetnek is a neomalthuzisták és feministák és sutognak az egygyermekrendszert követők, a magyar házastársakban kell annyi ethikai erőnek lenni, hogy mindezeknek ellenállva megadják a kellő arányú új generációkat népünknek és fajunknak. Ez egyik legfőbb hivatása a magyar családnak s a magyar anyának. S ha ez beteljesedik, akkor végeredményben a megerősödött nemzeti elem nyeri meg a csatát a társadalmi és gazdasági téren is.

Ennek a világnézetnek kell gyökeret verni család-jainkban s oly erős meggyőződéssé válnia, hogy ellen tudjon állani minden bomlasztó irányynak. Ezt a világnézetet kell hirdetni mindenütt s ezt kell bele-nevelni már gyermekeinkbe, hogy valóban nemzet-fenntartók válhassanak belőlük. Csak ez lehet a magyar gyermekek igazi „felvilágosítása”.